

w-album 29

2024

**Turun Eläin- ja Kasvitieteellinen Seura ry
Hyönteiskerho**

Suomelle uusia sekä maastamme huonosti tunnettuja ahmaspistiäislajeja (Hymenoptera, Ichneumonidae) sekä lajin *Endasys eurycerus* (Thomson, 1896) koiraan kuvaus

Reijo Jussila

w-album

29 (2024)

ISSN 1795-665X

ISSN 1795-6668

ISBN 978-952-5793-46-8 (nid.)

ISBN 978-952-5793-47-5 (PDF)

w-album on hyönteistieteellinen verkkojulkaisuna ilmestyvä lehti, jossa julkaistaan laajahkoja paikallisfaunistisia hyönteisselvityksiä. Lehden pääasiallinen julkaisukieli on suomi. Lehti ilmestyy epäsäännöllisesti sen julkaisualaan sopivien artikkelien tarjonnasta riippuen.

Julkaisija: Turun Eläin- ja Kasvitieteellinen Seura, Hyönteiskerho
Publisher: Entomological Club of the Zoological and Botanical Society of Turku, Finland

Toimitus/Editors: Veli-Matti Mukkala
Veli-Matti.Mukkala@outlook.com

Antti Haarto
ahaarto@gmail.com

Käsikirjoitukset lähetetään sähköpostitse toimitukseen rtf-muodossa. Ennen julkaisemista käsikirjoitukset läpikäyvät asiantuntijatarkastuksen. Kirjoittajat vastaavat kielentarkastuksesta.

Manuscripts should be submitted to the editors as e-mail attachments in rtf-format. The manuscripts are reviewed by referees before publishing. The author(s) are responsible for the quality of the language.

Julkaisutapa: pdf-muodossa osoitteessa <https://blogit.utu.fi/teks/w-album/>
Publication: in pdf-format at address <https://blogit.utu.fi/teks/w-album/>

Lehden nimi, *w-album*, pohjautuu hyönteiskerhon logoon, joka on Ari Karhilahden tyylittelemä jalavanopsasiipi (*Satyrium w-album*).

Suomelle uusia sekä maastamme huonosti tunnettuja ahmaspistiäislajeja (Hymenoptera, Ichneumonidae) sekä lajin *Endasys eurycerus* (Thomson, 1896) koiraan kuvaus

Reijo Jussila

Zoological Museum, Biodiversity Unit, FI-20014 University of Turku, Finland; email: Reijo.jussila@utu.fi

Jussila, R. 2024: Suomelle uusia sekä maastamme huonosti tunnettuja ahmaspistiäislajeja sekä lajin *Endasys eurycerus* (Thomson, 1896) koiraan kuvaus. – w-album (29) 2024, 3-5.

Received 13.1.2024, accepted 13.3.2024

Lyhennelmä. Suomen faunalle ilmoitetaan 4 uutta ahmaspistiäislajia: *Eudelus gumperdensis* (Schmiedeknecht, 1897), *Bathythrix alter* (Kerrich, 1942), *B. linearis* (Gravenhorst, 1829) ja *Endasys triannulatus* Sawoniewicz & Luhman, 1992. *Endasys eurycerus* (Thomson, 1896) -lajin koiras kuvataan ensimmäisen kerran.

New and poorly known Finnish ichneumonid (Hymenoptera) species and description of *Endasys eurycerus* (Thomson, 1896) male
Abstract. Four new species are reported to the Finnish fauna: *Eudelus gumperdensis* (Schmiedeknecht, 1897), *Bathythrix alter* (Kerrich, 1942), *B. linearis* (Gravenhorst, 1829), and *Endasys triannulatus* Sawoniewicz & Luhman, 1992. The male of *Endasys eurycerus* (Thomson, 1896) is described for the first time.

Ahmaspistiäiset on Suomen lajirikkain hyönteisheimö. Se käsittää ainakin 2700 maastamme ilmoitettua lajia. Suomen faunalle uusia lajeja löytyy kuitenkin jatkuvasti lisää, sillä tutkimuksia on tehty verrattain vähän eikä tutkijoita ole ollut koskaan monia.

Terminologiassa on käytetty ennen kaikkea Ichneumonid Wasps -käsikirjaa (Broad et al. 2018). Levinneisyystiedot on saatu Taxapad-luettelosta (Yu et al. 2005) ja alkuperäis-julkaisuista.

Phygadeuontinae

Tähän alaheimoon kuuluvat kaikki tämän julkaisun ahmaspistiäislajit.

Eudelus gumperdensis (Schmiedeknecht, 1897) *Hemiteles gumperdensis* Schmiedeknecht, 1897

EH: Valkeakoski, 671:351, 11.–17.VII.1999, 1 ♀, L. Luukkonen leg. (K. Horstmann det.)

Eudelus gumperdensis eroaa muista Suomesta tavatuista suvun lajeista mm. suuremman kokonsa perusteella. Sen pituus on noin 8 mm, kun taas muiden lajien keskipituudet ovat 3–5 mm. Tämän lajin tuntosarvienvälin kuudes jaoke on noin 4,6 kertaa paksuutensa pituinen, lonkat ovat mustat tai ruskeat, takaruumis on suurimmaksi osaksi oranssin ruskea, sen tergiitit rosoisen matat. Naaraan munanasetin on ilman hampaita. Ks. tarkemmin Schwarz & Shaw (2000). Koiras on toistaiseksi tuntematon.

Tätä maaillemme uutta lajia on saatu aikaisemmin todennäköisesti vain Bulgariasta, Saksasta ja Iranista (Schmiedeknecht 1930–1933, Yu et al. 2005, Goldasteh et al. 2019).

Endasys eurycerus* (Thomson, 1896)Stylocryptus eurycerus* Thomson, 1896

EH: Lammi, Biologinen asema, 67731:33945, 1.VI.–1.VII.2013, 1 ♂ ja 20.VI.–20.VII.2014, 1 ♂, J. Vilén leg.

Lajin naaraita on tavattu Suomesta aikaisemmin (Koponen et al. 1999). Koiraita ei ole aiemmin löydetty (Sawoniewicz & Luhman 1992). Laji kuuluu lajiryhmään *eurycerus*, joille tunnusomaista on leveä suukilpi ja alaspäin leventynyt naama. Seuraavaksi kuvataan lajin koiras englanniksi.

Description of the male (Fig. 1)

Length 5.0–6.0 mm. Head not narrowed behind compound eyes; face widened ventrally; frons distinctly punctate; compound eye with sparse setae; antenna with 23 flagellomeres, tyloids on flagellomeres 10–11; length-to-thickness ratios: 1st about 2.0, 2nd 1.8, 10th 1.1 and penultimate about 1.2. Thorax polished; notaulus strong and deep; propodeum with areola wider than long and with tooth-like apophyses. Metasoma dorsally polished but tergites 1–3 more or less granulate. Mainly black species. Face, clypeus, scape ventrally, mandibles and palps yellow; antennae dorsally blackish, ventrally lighter, red to yellow. Fore and middle legs light but hind legs brownish to blackish.

Kuva 1. *Endasys eurycerus* (Thomson, 1896) -koiras, habitus sivulta. Kuva: K. Kaunisto, Eläinmuseo, Turun yliopisto.

Fig 1. *Endasys eurycerus* (Thomson, 1896) male, lateral view. Figure: K. Kaunisto, Zoological Museum, University of Turku.

Diagnostics:

There are 24 species of the genus *Endasys* found in Finland so far, of which the following 5 species belong to the *eurycerus* group:

Endasys eurycerus (Thomson, 1896)

Endasys lissorulus Sawoniewicz & Luhman, 1992

Endasys minutulus (Thomson, 1883)

Endasys thunbergi Sawoniewicz & Luhman, 1992

Endasys transverseareolatus (Strobl, 1901)

The abdomen of *Endasys thunbergi* is orange except most of the tergum 1 and the apex black, but in the other species the abdomen is mostly black or blackish. *Endasys transverseareolatus* has a short and stout flagellum and the 2nd discoidal cell is only a little wider than long, but in other species the flagellum on the apical half is mostly a square or little longer than wide and the 2nd discoidal cell is distinctly wider than long. *Endasys minutulus* has a body only about 4 mm long and has a black face when *Endasys lissorulus* and *Endasys eurycerus* has yellowish face. In *Endasys lissorulus* the hind femur is nearly parallel sided and its body is only about 4 mm long, but in *Endasys eurycerus* the hind femur is more swollen and its body is longer, length 5.0–6.0 mm. For more details of the species, see the males key and male descriptions by Sawoniewicz & Luhman 1992.

***Endasys triannulatus* Sawoniewicz & Luhman, 1992**

A: Maarianhamina, 668:310, 26.VII.1970, 1 ♂, R. Jussila leg.

Koiras muistuttaa meillä yleisen lajin *Endasys minutulus* (Thomson, 1883) koirasta, mutta sen takareidet ovat mustat, jälkimmäisellä lajilla enemmän tai vähemmän mustat. Lisäksi sen takaruumiin toinen tergiitti on selvästi rosainen, kun taas jälkimmäisellä lajilla se on joko korkeintaan hiukan pisteinen tai täysin kiiltävä (ks. tarkemmin Sawoniewicz & Luhman 1992).

Lajia on tavattu aikaisemmin Tanskasta, Puolasta, Saksasta ja Britanniaasta (Sawoniewicz & Luhman 1992, Yu et al. 2005).

Bathythrix alter* (Kerrich, 1942)Panargyrops alter* Kerrich, 1942

V: Parainen, Qvidja, 6695:3245 19.V.2018, 1 ♂, A. Haarto leg.

U: Espoo, Tontunmäki, 6676:3376, 11.–26.VI.2010, 1 ♂ ja 11.–30.V.2011, 1 ♂, P. Rassi leg.

Muistuttaa suuresti Suomessa yleistä lajia *Bathythrix argentata* (Gravenhorst, 1829), mutta eroina tästä ovat mm. vaaleahkot ja pidemmät tuntosarvet (tällä lajilla kellertäviä tai punaisia jaokkeita on 29–31, mutta jälkimmäisellä tummia, harvoin alhaalta punertavia jaokkeita 24–27). Lisäksi takareiden ja takasäären kärki on mustanruskea, kun taas lajilla *B. argentata* ne ovat kokonaan punertavat (Sawoniewicz 1980).

Tätä Suomelle uutta lajia on saatu aikaisemmin vain Englannista ja Alankomaista (Sawoniewicz 1980, Yu et al. 2005).

Bathythrix linearis* (Gravenhorst, 1829)Nematopodius linearis* Gravenhorst, 1829*Leptocryptus heteropus* Thomson, 1884

EH: Längelmäki, Sinivuori, 6832:3379, 19.VI.–3.VII.2000, 2 ♂♂, K. Mattila & J. Kirjavainen leg.

ES: Mikkeli, Willa Emma, 68647:35089, 14.VIII.2015, 1 ♂, M. Koponen leg.

EP: Kristiinankaupunki, Tiilitehtaanmäki, 6920:3209, 13.VI.2014, 1 ♀, R. Jussila leg.

Muistuttaa suuresti Suomessa yleistä lajia *Bathythrix tenuis* (Gravenhorst, 1829), mutta eroaa tästä mm. siten, että takaruumis ja takajalat ovat kokonaan mustat, paitsi takalonkan kärki ja takareiden tyvi valkoiset tai vaaleankeltaiset, kun taas jälkimmäisellä lajilla takaruumis on toisesta selkäkilvestä lähtien kokonaan punertava sekä takajalat pääosin punertavat, paitsi takasääret ja -nilkat ruskeat (Sawoniewicz 1980).

Tätä Suomelle uutta lajia on tavattu suuresta osasta Eurooppaa sekä myös Venäjän Aasian puoleisestakin osasta (Sawoniewicz 1980, Yu et al. 2005).

Kiitokset

Kiitän seuraavia henkilöitä avunannosta: FT Antti Haarto (Mynämäki, Suomi), erikoistutkija Kari Kaunisto (Turun yliopisto, Suomi), dosentti Veli-Matti Mukkala (Kaarina, Suomi), prof. Ilari E. Sääksjärvi (Turun yliopisto, Suomi) ja FT Gergely Várkonyi (SYKE, Kuhmo, Suomi).

Kirjallisuus (References)

Broad, G. R., Shaw, M. R. & Fitton, M. G. 2018. Ichneumonid Wasps (Hymenoptera: Ichneumonidae): their Classification and Biology. – Handbooks for the Identification of British Insects Vol. 7. Part 12. 418 ss.

Goldasteh, Sh., Hoshyar, H., Khoram, A., Vafaei, R., Sanatgar, E. & Jussila, R. 2019: Study of the subfamilies Cryptinae and Ichneumoninae (Hymenoptera: Ichneumonidae) from Mazandaran province, with record of five species new to Iran. – Journal of Entomological Research Volume 10, Issue 4: 65-87.

Koponen, M., Jussila, R. & Vikberg, V. 1999: Suomen loispistiäisluettelo (Hymenoptera, Parasitica). Osa 3. heimo Ichneumonidae, alaheimo Cryptinae. – Sahlbergia 4: 19–52.

Sawoniewicz, J. 1980: Revision of European species of the genus *Bathythrix* Foerster (Hymenoptera, Ichneumonidae). – Annales Zoologici, Warszawa 32, 329–365.

Sawoniewicz, J. & Luhman, J. 1992: Revision of European species of the subtribe Endaseina, III. Genus: *Endasys* Foerster, 1868 (Hymenoptera, Ichneumonidae). – Entomofauna 13, 1–96.

Schmiedeknecht, O. 1930–1933: Opuscula Ichneumonologica, Supplement-Band, Fascicule IX–XVII. – Blankenburg in Thüringen.

Schwarz, M. & Shaw, M. R. 2000: Western Palaearctic Cryptinae (Hymenoptera: Ichneumonidae) in the National Museums of Scotland, with nomenclatural changes, taxonomic notes, rearing records and special reference to the British check list, Part 3. Tribe Phygadeuontini, subtribes Chiroticina, Acrolytina, Hemitelina and Gelina (excluding *Gelis*), with descriptions of new species. – Entomologist's Gazette 52, 147-186.

Yu, D. S., van Achterberg, K. & Horstmann, K. 2005: Biological and taxonomical information: Ichneumonoidea 2004. – Taxapad Interactive Catalogue, Vancouver.